

GERARDO MARKULETA

LITERATURAN LAU

Lehen aldikotz *Jakin*-en bitartez berba zenbait pasarazteko aukera izanik, eta eskaera 95eko literatur balantzea egitea delarik —zehatzago esanda, «*urte-barruan gertaturiko hiruzpalau 'gertakari' hautatu eta komentatzea*»—, tentaldi gorria zait urtean zehar erreseinagile gisa isilean pasatzen utzitakoak hona ekartzea edota orriotan aritu ohi denaren «entuertoak» desegiten hastea: esate baterako, Linazasoro ren ipuin kafkianoak (*Zer gerta ere*) eta Juan-William-en soneto luxuzkoak (Garzia-Shakespeare, alegia) birgogoratzea; nobela historikoen ezpaletik-edo eskaini zaizkigunak bere lekuan jartzea (Jiménez: *Azken fusila*, Aranbarri: *Emon bihar jako*); edota, bidaiia liburuetan, badaezpada ere, garbi uztea *Kuba triste dago* Juan Martin Elexpurrena dela, euskal irakurle guztien konplizitate eta barre-algara erraz lortzeko moduko kontakizun zintzoa, eta Koldo Izagirreraren azkenak, berriz, *Ez duk erraza konpai* duela izenburu, eta euskal irakurle askori —lerrook zirriborratzen ari denari bai behintzat—, jai batera gonbidatu eta gero mahaian plateirik jarri ez dioten inpresioa sortuko diona.

Baina ez bide da hori eskatutakoa, eta bila dezagun, beraz, azken sasoi honetan euskal literaturaren esparruan gertakari izena mereziko lukeen kontutxo zenbait.

ZERU HORIEN AZPIAN

Euskarazko idazle nazioarteko ia-bakar gureak *replay* bat egin zigun, jendaurreko irakurketetan eta «Milabidai» sailean agertutako *Zeruak* hari nobela laburraren moldea emanez. Testuak milaka irakurleri sortutako plazer-gogoeta eta euskal narratibaren bidean jarritako mugarritxoa albo batera utzita ere, ez du meritu makala liburu honek: urliak iratzarri eta «bigizarteratzeanapologia» omen zela-eta salaketa egin zion; bendia, berriz, aspaldian euskarazko libururik bazela zeharo ahaztuta zegoen arren, lekua hartu zuen bere orri egunerokoe-

tan, aspaldiko partez, euskal liburu baten erreseina baterako, nahiz eta gero Atxagaren azken-berri hura afari-merienda baino ez zela esateko besterik ez izan.

Gizartea diskurtso/testu moeta pila baten gurutzaketa eta indar tira-bira etengabe gisa ere ulertzen dugunontzat —edo halakotzat hartzeak gizartea ulertzen laguntzen digunontzat—, zorrionekoa baino ezin da izan diskurtso berriek espazio publikoan beren lekua hartzen dutela ikustea. Herri honetan politika futbola balitz bezala egiten den bitartean, eta hangoak eta hemengoak beren ezpondan tema betean «*No nos moverán*» abesten jarraitzen duteino, badakigu mugimendu-keinurik ñimiñoena egiten duenari alde guztietatik harrika erantzungo diotela. Eta hala ere, hala ere...

Atxagaren azken literatur emaitzek «literatura konprometitu/engaiatua» kontzeptuaren berrikusketa proposatzen dute. Hemengo hauetan, azken honetan, konpromezu-literaturaren ikuspegia estuki lotua egon izan da kontzeptu horrek jatorrian zeraman alderdi ez-mamizkoarekin, hots, garaiak, lekuak eta pertsonak ezarritako zintzilikario zenbaitekin: alderdi katiximala, esanekotasun-botoarena edo kapera hertsitrikoena, besteak beste. Gizarteak eskertuko lukeen —eskertzen duen— konpromezua ez bide da bertsio ofizialaren diskurtso izunari bere tarren diskurtso ofizial izun inbertitua eskaintzen duenarena, ez bada bertsio ofizial guztien zedarrietako zirrikituak agertarazten dituenarena. Damurik bide dago dagoeneko bat baino gehiago Bernardoren narratibagintzari «gaurkotasuna» eskatu izanaz, orain «tesi-nobelaz» eta «apologiaz» hitz egiten hasiak baitira, agerian utziz horrela lehen benetan eskatutakoa kontsigna ilustratuak zirela, eta ez gure «errealitatearen» inguruko gogoetarik.

ITZULTZAILEON AUTO-BONBOAZ

Aspalditxoan esan zuen Andu Lertxundik azken urteotan euskal literaturako gertakizunik inportanteena literatur itzulpenaren aurrerakuntza izan dela. Hizkuntzen historia apurren bat ezagutzea nahikoa da jakiteko hizkuntza moderno guztiek itzulgintza izan dutela aberaspide eta hedabide nagu-

si (ikus bibliaren itzulpenak); literaturen historia pittin bat ezagutzea nahikoa da jakiteko ez dagoela literatura nazional baten literatur hizkera-adierazpideen eboluzioa ulertzerik hizkuntza horretara egindako itzulpenak kontuan hartu gabe (ikus endekasilabo italiarra gaztelaniazko poesian); euskararen normalizazio-prozesuaz kontzientzia pixkat izatea nahikoa, ohartzeko testu itzulien komunikazio-ahalmena hil ala bizikoa dela hizkuntzaren erabilera sinbolikotik erabilera gogobeterrako bidean (ikus Txepetx, agur eta ohore).

Euskal literaturaz ardura minimorik duen oren lana beharko luke izan euskarazko literatur itzulpenean zinez gertatzen ari den iraultza ttikiaren berri zabaltzea: euskal irakurleengan hain erroturik direlarik oraindik euskal itzulpenen inguruko aurriritzi gaitzesgarri zenbait (euskarara bihurturikoek dute izen txarra, erdareta moldatuak erraz irensten ditu euskal irakurleak, itzulpen direnik ere ohartu gabe); euskal irakasleengan hain fosilduta delarik oraindik euskal sen gutzitzakoaren bila itzulitakoan aldean jatorrizkoak hobetsi behar direlako uste saindua, hobe genuke guztiok ere plazer hartu irakurlearen belarrirako itzultzen aritzen direnen lan umoezin, eta plazer horren berri zabaltzen hasi.

Zeren editore despistaturen bati arestiko hori guztia «*itzul-tzaileen auto-bonboa*» irizten bazaio ere, urteotan —eta itzulgingintza tarteko dela— erabakiko baita euskal liburuaren merkatuaren tamaina eta, beraz, euskal literaturarena (edozein hizkuntzatar itzulitako literatur testua, hizkuntza horretako literaturaren parte da). Zeren testu itzulien gozate-ahalmenak eta onarpen normalizatuak ekar dezake, eta ez bestek, euskal literaturaren merkatuak marjinala, hots, salbuespenak salbu jator-tasun-labela daramaten produktueta mugatua, izateari uztea. Eta horren ezean, ordea, orain artean bezala, gehienez frantses-gaztelarara joko dugu —eta joko dute gure ttikiak—, nobela beltz, arrosa, berde eta kolore guztietako liburu bila.

Hortik zehar dabilta, luxuzko testuak, plazer beteko irakurraldiak, Literatura Unibertsaleko bilduman, edo Igelaren katalogoan, edota Branka, Auskalo, Tamaina Ttikia bildumetan (Pentsamenduaren Klasikoak, Gaiak...). Stevenson *Altxor*

uhartea Asun Garikanoren eskutik, Carver-en *Katedrala* Juan Mari Mendizabalen lumatik, Sánchez Ferlosioren *Alfanhui* Eskarne Mujikaren jarioan, *Alice* Manu Lopezen trebezia... antidoto segurua duzue antitzulpenitisetik libratzeko. Amen.

UDA-SUGEA AZAROAN, EDOTA EME POESIARENA

Ez debate emankorrik zabaldu duelako, ez gogoeta-emaizta berririk agertarazi duelako, ez gertakari funtsezkoa izan delako. Bai, berriz, biziki argigarria delako gure txikitasunak eta gure txikikeriek eragindako media-portaera batzuk azalarazteko. Xabier Mendiguren Elizegik orriotan argitaratutako artikulu batez «sortutako» eta gero *Argia*-k artikulu batez puztutako polemikaz ari naiz, eta azken horrexegatik aipatuko dut, soil-soilean.

Gurean posible da «literatur kritika antzeko zer edo zer egin nahi duen» batek bere testua horrelaxe hastea: «komentatzeko liburu askorik ez dagoen sasoi hau aprobeixatuta, baimena ematen badidazue, nire aspaldiko kezka edo kasketa bat azaldu nahi dizuet»; posible da «literatur kritika antzeko zer edo zer egin nahi duen» batek «gaur egun beste hizkuntza batzuetan egiten den poesia irakurtzen ez dudanez» argudiatzea; posible da bere analisiaren ardatza «ez zait gustatzen» izatea, eta testu-azterketarako bistan denez ezin zehatzago diren adjetibook erabiltzea: ahul, txepel, ezdeus, motel, makal, mengel, maxkal, mixkin, melaxka.

Julio Cortázar-ek, *Rayuela* anti-nobela zeneko garaian, kapitulu «*baztergarrien*» kontua azaltzean, irakurle «*eme*» (hots, pasibo) eta irakurle «*ar*» (hots, aktibo) erabili zituen, eta ia berehala, lotsatuta, publikoki zuzendu bere inkontziente «*arrak*» eragindako labankada, eta harez gero irakurle «*konplizea*» baino ez zuen erabili, sexuen aipamenik gabe, jakina.

TIO PETTE MADRILEN

«Ez zitzaigun lortu», harako harek esango lukeen bezala. Sari Nazionalerako finalista zela eta, denetik entzun dugu: «*ez zitzaion tokatzen*», «*ez zen euskaldunen txanda aurten*», «*hu*

r rengo urtean, beharbada, Ramonen totxoak eramango dik», «adiskide batek gazteleratu zio, hori kariñoa!», «Elkar-ek Madriren disko-katalogoa aurkeztu bai, eta libururik?».

Atxagaren kasuak sendo frogatu du literatur talentuak ongi jasaten duela itzulpenaren ontzialdaketa, posible dela hizkuntza ttiki batean idatzi eta irakurle nazioartekoa izatea (basamortu eta guzti, berandu, baina garaiz). Beste leku batzuetan profesionalizazioa esaten diote horri. Hemen, berriz, zenbaitek adjetibo esker txarrekoekin izendatu ohi du euskaldunon esparrutik kanpora ere arrakasta izate hori. Bertsoan topiko usua ere bada hori.

Literatur agentzia bat sortu da Bilbon, Hiru argitaletxe irundarrak «Milia Lasturko» sailarekin darrai, euskal autoreen lanak gazteleraz argitaratzen eta zabaltzen, azken boladan euskal poesiaren antologia zenbait kaleratu dira, Miarritzeko Liburu Saloian mahai trixte bat izan zen euskarazko haur-gazte literaturaz estalia, gazte-literaturako argitaletxe zenbaitek oso serio hartu dute euskaraz argitaratze eta saltzearen kontua... Mugimendu-keinu ttikiak, xumeak, apalak, itzaltzen utzi behar ez lirakeenak. Euskal literatura berez da ttikia, baina ez du zertan berez ahul izan. Eta horretan ere, euskarak ez du errurik, euskaldunok dugu falta.

XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU

EUSKAL ITZULPENGINTZA 1995

1995eko urte honetan euskal itzulpengintza zertan izan den jakin nahi duenarentzat txostena era askotara ireki daiteke. Nolanahi ere, azken urteotan lortu duen egoera zertxobait egonkortzea dela itzulpengintzaren ezaugarri nagusia aurrera daiteke, azken bolada honetan urte batetik bestera ez baita orokorrean aldaketa handiegirik nabaritzen. Itzulpenaren errealitatea ohiko lau sailetan hots, praxia, didaktika, teoria eta